

"Ur ett sådant perspektiv blir kungens brottsoffer dubbelt rättslösa - vad säger Europakonventionen?"

Publicerad 2012-11-28 08:34

Stefan Wahlberg

Dagens Juridik, LEDARE - av Stefan Wahlberg

En sötsur blandning av straffrätt, processrätt, konstitutionell rätt och ett visst mått av Europakonventionen är tveklöst oemotståndlig för varje jurist. Om självaste kungen är centralfigur i sammanhanget vidgas kretsen av hågade intressenter avsevärt.

Således är diskussionen om kungens möjlighet att väcka enskilt åtal måhända mer principiellt än praktiskt intressant. Icke desto mindre väcker frågan starka känslor och en blodfylld debatt – hur hypotetisk den än må vara.

Professor emerita Madeleine Leijonhufvud har med stort engagemang och rättslig skärpa lyft fram de sällan - eller snarare aldrig - använda bestämmelserna i brottsbalken om högmålsbrott i den allmänna debatten. I artiklar i Svenska Dagbladet och Dagens Juridik sätter hon in högmålsbrotten i sin moderna samtid och i den situation som kungen har hamnat i efter böcker och fotokonst med efterföljande debatt om anständighet, försvarbarhet och autenticitet.

Kort och sammanfattningsvis menar Madeleine Leijonhufvud att kungen är rättslös i den meningen att han, i motsats till alla oss andra, är förhindrad att väcka enskilt åtal. I varje fall när det gäller de brott som räknas upp i brottsbalkens kapitel för högmålsbrott – bland annat förtal. För att allmänt åtal ska kunna väckas i dessa fall krävs dessutom att regeringen lämnar sitt tillstånd och orsaken till detta är att högmålsbrott mot kungen anses riktade mot statschefen som ämbete och inte mot kungen som person.

Madeleine Leijonhufvud pekar på att kungen därför saknar juridiska förutsättningar att försvara sig och att rättsläget är ”högst diskutabelt, inte minst med hänsyn till Europakonventionens rättighetskrav”. Detta framförs i en debattartikel i Svenska Dagbladet (http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/nej-kungen-kan-inte-vacka-atal_7679942.svd) den 19 november där hon går till hårt angrepp mot tryckfrihetsexperten Nils Funcke som i en tidigare artikel i Svenska Dagbladet (http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/kungafamiljen-och-palme-ar-inte-rattslosa_7677500.svd) den 17 november argumenterade för att kungafamiljen alls icke är rättslös.

Madeleine Leijonhufvud kallar Nils Funckes slutsats för en ”fatal miss” och menar att han ”helt enkelt inte förstått svenskan i lagtexten”. Därefter förklarar hon hur reglerna vid åtal för högmålsbrott fungerar – det vill säga bland annat att kungen är förhindrad att väcka enskilt åtal.

I en replik i Svenska Dagbladet (http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/rattslos-kungafamilj-en-horribel-slutsats_7687726.svd) den 21 november försvarar sig Nils Funcke med det retoriskt skarpaste vapen som står att finna i denna kamp – nämligen den så kallade Brottsbalkskommentaren för vilken Madeleine Leijonhufvud själv ansvarar. Av denna framgår, i motsats till vad Madeleine Leijonhufvud skriver i Svenska Dagbladet, att ”enskild åtalsrätt berörs inte av stadgandet” när det gäller den aktuella bestämmelsen om högmålsbrott.

Hur detta går ihop med det som Madeleine Leijonhufvud anklagar Nils Funcke för att inte förstå – nämligen att kungen saknar rätt att väcka enskilt åtal – förstår inte Nils Funcke. Och han är inte ensam. Även Madeleine Leijonhufvud förstår att det är många som inte förstår.

I en artikel i Dagens Juridik (<http://www.dagensjuridik.se/2012/11/en-ratt-kungen-att-sjalv-vacka-atal-gar-inte>) förklarar hon därför denna motsägelsefullhet:

”Frågan om åtalsrätten vid så kallade högmålsbrott var inte något jag hade anledning överväga närmare när jag i slutspurten av fjolårets stora överarbetning av hela kommentaren till brottsbalken nödgades ta över kommenterandet av 18 kapitlet. Av uppenbara skäl har det dock blivit anledning att se närmare på denna fråga. I den omarbetning av texten som sedan en tid är färdig och som i dagarna sänds ut från Norstedts Juridik och läggs in i Zeteo står det i kommentaren till 18:8: Stadgandet bör innebära att någon enskild åtalsrätt inte föreligger i de situationer som här avses.”

Den tidigare formuleringen ”enskild åtalsrätt berörs inte av stadgandet” har alltså nu bytts ut till ”stadgandet bör innebära att någon enskild åtalsrätt inte föreligger”. I den mån frågan överhuvudtaget spelar någon roll – och det får man anta att åtminstone lagstiftaren anser – så handlar det alltså om ett lappkast av rang i en angelägenhet som lyckligtvis inte har aktualiserats rättsligt i modern tid.

Som kuriosas kan nämnas att jag själv är så gammal att min första upplaga av Brottsbalkskommentaren går tillbaka till den tid då Madeleine Leijonhufvud inte hette Leijonhufvud utan Löfmarck i efternamn på bokens omslag. Hon var dock redan då professor, om än inte emerita, och både bestämmelsen i BrB 18:8 och ordalydelsen i kommentaren var desamma som fram till hennes senaste ändring: ”Enskild åtalsrätt berörs inte av stadgandet”.

Hur som helst: så långt denna metadebatt om debatten och tillbaka till det som saken egentligen handlar om – nämligen kungens rättslöshet som alltså ”bör” innebära att kungen inte kan väcka enskilt åtal vilket alltså är ”diskutabelt utifrån Europakonventionens rättighetskrav”.

I ljuset av denna – får man förmoda – hypotetiska men likväl principiella risk för kunglig rättsförlust så kan det vara intressant att vända på steken. För resonemangets och helhetens skull bör man rimligtvis titta på den – får man förmoda – straffrättsliga uppsida som de facto finns med att vara just kung av Sverige.

Det faktum att kungen enligt regeringsformen inte kan åtalas för sina gärningar – och alltså är straffrättsligt immun – är nämligen inte helt okomplicerat utifrån just det perspektiv av orättfärdighet som Madeleine Leijonhufvud så förtjänstfullt lyfter fram. Kungens immuniteten är absolut och gäller i såväl hans egenskap som statschef som privatperson och utesluter för övrigt också ansvarstalan från målsägande.

Man behöver inte vara professor för att förstå att en målsägande som drabbas av brott där grundlagen har sett till att skydda förövaren från åtal blir dubbelt så rättslös som en kung som är förhindrad att väcka enskilt åtal. I ett sådant läge finns det ju varken möjlighet att väcka enskilt eller allmänt åtal mot kungen. Vad säger Europakonventionen och Madeleine Leijonhufvud om en sådan rättslig konstruktion?

Allting framstår givetvis som hypotetiskt - men likväl tillräckligt överhängande för att lagstiftaren ska ha bemödat sig med att lyfta in ett uttryckligt skydd i grundlagen när det gäller både uppsåtliga och oaktsamma gärningar från kungens sida.

Möjligtvis sätter både detta och det problem som Madeleine Leijonhufvud lyfter fram fingret på att den konstitutionella grunden för vårt statskick har blivit omkörd av den moderna tidens utveckling när det gäller frågor som mänskliga rättigheter och allas likhet inför lagen.

Stefan Wahlberg